

Matjaž Kmecl

ŠE EN ZAPIS O TRUBARJEVEM UTEMELJEVANJU SLOVENŠČINE

Martin Luter je v svojem prenavljanju krščanstva namenil jeziku pomembno teološko nalogo: namesto univerzalno obstoječe in največkrat nerazumljive latinščine je kot jezik razmerja do Boga umestil materinščino. Sam je sicer veljal za odličnega latinista, kar je večkrat celo izrecno poudarjal, obenem pa je zmeraj spet zagotavljal, da se na Najvišjega obrača samo v jeziku, ki ga najbolje razume, to je v rodni, materni nemščini. Le v njej naj bi se lahko izpovedoval do vseh potankosti in prevzemal polno osebno odgovornost za svoja početja; le v njej bi bilo šele prav mogoče – po Trubarju – *pravičnu delane oli pravičnu sturjene* (»iustificatio«), s tem pa očiščenje. – V registru Dalmatinovega prevoda *Biblije* med drugim piše: *Dobre, rihnižne, pridne inu pohlevne rizhy znalhim jezikan govorti, le imamo my verni slilati* (pozornost velja besedam »z našim jezikom govoriti«).

Kot se ve, je celotno versko reformacijsko gibanje v 16. stoletju temeljilo na uveljavljanju osebne, neposredniške vere; nič razen te vere naj namreč ne more stati med vernikom in Bogom; nihče razen verujočega samega ne more nositi v sebi božje besede; zato pa jo mora umeti. Od tod neutrudno opismenjevanje (abecedniki, slovnica, katekizmi, tudi prevod biblije) in prevajanje temeljnih krščanskih besedil v materinščino, gutenbergovsko razmnoževanje teh besedil s tiskom in njihovo širjenje. S takimi pogledi je bilo seveda treba bogoslužno uveljaviti jezik, ki je bil v naših deželah večinski, to je slovenščino, naj je bila še tako odrinjena v spodnji družbeni rob (pa niti ni bila tako zelo, saj bi družba razpadla v komunikacijski kolaps, če bi bilo res tako: nekaj odstotkov, kolikor je bilo gosposkega prebivalstva, je pač moralo hočeš-nočeš že zaradi lastnega servisiranja

obvladovati večinski jezik, naj se je zdel še tako »tlačanski« in celo prostaški).

Po takšni verski filozofiji – z osebno vero, z osebnim ogovarjanjem Boga – se je tudi zadnji odrinjenec vsaj pred božjim obličjem izenačil z največjim gospodom, pa tudi z vsemi manjšimi, vključno duhovnimi gospodi; posebne vrste demokratizem novega prepričanja je na koncu koncev tudi veleva, da človek na tem svetu ne more nikogar odvezovati nikakršnih grehov, ker je to izključno božje opravilo. Samo Gospod v svoji vsevednosti in vsepričujočnosti namreč ve, kakšni in kolikšni so v resnici grehi, samo on lahko »stori pravico«. – Zato mora biti tudi prepoznavanje in izpovedovanje grehov ubesedeno v najintimnejšem, torej maternem jeziku; samo tako se je mogoče izogniti zgovarjanju na jezikovno neveščost (iz podobnega razloga so bila tudi vsa sodna zapriseganja in ustrezni obrazci stoletja nazaj slovenska: prisega je pač veljala kot zagotovitev resničnosti pred vsevedočim in vsemogočnim Bogom).

Torej je šlo pri reformatorjih za ločevanje med tistim, kar so 400 let kasneje radi označevali kot *govor jezika* ter *govor srca*; govor kot nerazumljiv in neoseben blebet ter govor resnične vere. Prazno ponavljanje latinskih obrazcev naj bi bil prvo, drugemu pa naj bi bil temeljni pogoj osebno čutenje in umevanje božje besede, kar v »mrtvi« in šolski latinščini do popolnosti ni bilo mogoče niti visoko šolanim ljudem. – Seveda je to vedlo v nagel obračun z obligativno liturgično latinščino kot univerzalnim božjim jezikom (zapovrh je bila latinščina še nekakšna zaščitna jezikovna znamka papističnega Rima). Ob tem pa so se tako Luter kot Trubar in reformatorji sploh sklicevali na pisanja svetega Pavla Korintčanom, v katerih stoji, da je molitev duhovna in miselna reč in ni pomembno, v katerem jeziku se moli: *Ikusi mnogitere (različne) jesike se ty neverni k'Veri preobrno, kakór Ikusi druge Zajhne inu zhudela*. Navsezadnje tudi piščal ali harfa govorita svoj jezik, ki je prav tako božji, čeprav ga ne razumemo. Torej ni bolj božjih in manj božjih jezikov, vsak zase je Gospodova stvaritev; tudi slovenščina.

Zanemarjanje lastnega jezika je potemtakem nemarnost do Boga in njegovega stvarjenja, torej je grešno. Smisel jezikovnega obstajanja je onkraj fizičnega, kar pomeni, da ni odvisen od tukajšnjega reda,

stanovske hierarhičnosti, ali celo od različnih števil. Ko je Trubar pregledoval in prešteval svoje ljudstvo, to je ljudi, ki bi ga razumeli v skupnem jeziku, je moral kljub priložnostno »anektiranim« kajkavskim Bezjakom, ločil jih je od Hrvatov, ugotoviti, da tega ljudstva ni prav veliko (Hrvatov ni hotel prišteti, večkrat se je celo izgovarjal, da hrvaščine ne obvlada prav dobro). Pašnik njegovih »božjih ovc« se je kazal majhen; po vseh merilih pragmatične tukajšnjosti se pravzaprav njegovo delo ne bi splačalo: kdo pa bi za tak drobiž tvegalo toliko moči, volje in nevolje; in zakaj? Če ne bi bil po protestantski filozofiji/teologiji jezik najtesneje vključen v vero, tako da naj bi bila ta celo odvisna od njega, njegove razumljivosti, jasnosti in pomenske prenicljivosti, bi ne nudil niti približno tiste motiviranosti, kakršna je priganjala protestante s Trubarjem na čelu k delu.

S tem pa so v vztrajanje in mujo okrog slovenskega jezika vgradili izjemno pomembno, čeprav manj opazno trajnico, ki spremlja slovenski narodni in kulturni razvoj vse do današnjih dni: vero v metafizično, preko-fizično utemeljenost jezika; ta naj bi bil božji ne glede na vsa imanenčna, tukajšnja, fizična merila. S tem pa naj bi bil tudi bolj ali manj nevrprašljiva, aksiomatska vrednota, neprimerno bolj vezana na prepričanje kot na preštevanje, bolj na vero kot na tehtanje.

Ko sem ob neki strokovni priložnosti takšno podmeno omenil, se ji je neki mlajši kolega sklenil malce posmehniti, češ kakšna metafizičnost neki: jezik nam bo prej in slej narekovala in ohranjala raba; če se bo zdelo ljudem smiselno, da ga govorijo in gojijo, bo, če ne, ga pač ne bo. Mož je pač iz tako imenovane japijevske generacije, ki prisega na logične analogije s kapitalom; za kapital pa se seveda ve, da velja toliko več, kolikor več ga je na kupu; in tudi to, da za tem kupom ni nič, da je sam zase vse. Po imanenčnih merilih se slovenščina torej »ne splača«; zato je največji pritisk nanjo iz poslovnogospodarskih in naravoslovnih krogov – pa niti ne od danes: za začetke slovenske univerze se že skoraj pozablja, da je hotel kar nekaj let njen naravoslovno-tehniški del z enim od rektorjev vred imeti predavanja v ne-slovenščini, češ da slovenščina za zahtevnejše znanosti še ni dovolj razvita (danes se neslovenskost zagovarja predvsem z možnostjo plasmaja v mednarodnem prostoru oziroma s tem, da je jezik znanosti – *lingua franca* – pač angleščina, ki da se ji podajajo

celo sicer jezikovno avtarkični Francozi). Za poslovni svet niti ni treba nikakršnih ponazoritev, saj se razslovenjevanje dogaja v vsej vertikali do zadnjega bifeja ali diska.

Te besede niso namenjene jezikovnemu moraliziranju ali bolj ali manj znanemu katastrofističnemu jadikovanju: gre pač za ugotavljanje nečesa, na čemer se je od Trubarja sem slovenščina vztrajno ohranjala in kar pač »ni od tega sveta« – če ne bi bilo tako, bi že zdavnaj zginila. Trubar je – najbrž niti ne po premisleku, temveč s prepustivijo zgodovinskemu kontekstu – Slovencem dal »presežno vrednost«, metafizično dimenzijo. In se pri tem niti ni zaprl ne jezikovno ne kulturno, temveč je z neverjetno samoumevnostjo slovenstvo včlenil v srednjeevropski prostor – pa spet ne kot privesek, temveč kot nekaj, brez česar Srednje Evrope preprosto ni – še posebej ne v njeni interesni odprtosti v jugovzhod. Ker globoko v slovenski zavesti oziroma podzavesti slejkoprej in vztrajno tli manjvrednostni občutek majhnosti, je treba dodati, da pa je Trubar imel zapovrh opraviti še z domala brezupno miniaturno, zaostalo, nesvobodno, kulturno inferiorno skupnostjo, mnogo šibkejšo od današnje, da pa se je kljub temu kot nekakšen obubožani Mojzes ustopil pred njo in krenil v zgodovinsko prihodnost. Toda tako kot Mojzes je tudi on za to potreboval veliko več, kot je to njegovo ljudstvo fizično zmoglo: dodal mu je metafizično »dodano vrednost«.

Brez poceni zaključkov bi lahko ta zapis končal z mislijo, da je današnja evropizacija slovenske usode po svoji logiki zelo blizu nekdanji Trubarjevi evropizaciji, celo smer današnjih slovenskih potovanj je enaka, le da seže preko Tübingena še naprej, v Bruselj in Strassburg; vprašanje je samo, ali jo spremljajo tudi enako jasna misel, trdna vera in močna volja; predvsem pa dovolj samozavestna predstava o lastni vrednosti: kaj je tisto več, kar smo in kar imamo.